

ברונו שולץ: בריחתו האחרונה של אבי

היה זה בעונה מאוחרת ואבודה בתקופה של התמוטטות כללית, לעת החיסול הסופי של עסקינו, השלט הוסר כבר מזמן מעל פתח החנות. מאחרי סורג מורד־למחצה ניהלה אמי סחר־סתר בשאָריות. אָדילה נסעה לאמריקה. אמרו כי האניה שהפליגה בה טבעה וכל נוסעיה נספו. מעולם לא בדקנו את מהימנות השמועה הזאת. עקבותיה אבדו ושוב לא שמענו על־אודותיה. החלה תקופה חדשה, מפוכחת, נטולת שמחה וריקה—לבנה כנייר. גְּנִיה, העוזרת החדשה, אָנמית, חיוורת וחסרת־עצמות, התלהבה בחדרים בלאט. אילו ליטפוח לאורך גבה היתה מתפתלת ומתמתחת כנחש ומנהמת כחתולה. עור פניה הלבן־העכור לא היה ורוד אפילו מתחת לעפעפי עיניה הזוגיות. בפזוּר־דעת היתה מתקינה מדי־פעם רביכה מתעודות־משלוח והעתקים ישנים—מבחילה ופסולה למאכל.

אותה שעה כבר היתה מיתחו של אבא מוהלטת. עד כה חזר ומת פעמים רבות. מעולם לא לגמרי, ותמיד בהסתייגויות מסוימות שפפו בחינה מחודשת של העובדה הזאת. אך היתה גם מעלה לדבר. מתוך שכך פורר את מותו לשיעורים, הרגיל אותנו אבי לעובדת הסתלקותו. נעשינו אדישים להופעותיו החוזרות, הופעות המצטמצמות־והולכות מדי־פעם, מוסיפות עצבות. קלסתר־פניו הנעדרים מכבר התפשט כביכול בחדר בו היה חי, הסתעף ויצר מוקדים מוזרים של דמיון מופלא בבהירותו. הטפיסים חיקו פה־ושם את הרטט העצבני של אבי, הערבסקות לבשו את האנטומיה הכאובה של חיוכו, המפורקת לאברים סימטריים כדפוסו המאובן של טרילוביט. זמן־מה היינו עוקבים במרחק רב את מעילו המתופר פרוות־חולד. המעיל היה מתנשם; בהלה החיות הקטנות האחרונות זו בזו, התפורות יחד, היתה חולפת דרכו ברעידות איך־אונים ואובדת בקפלי שוליו. מקרוב, בהסמכת אוזן, אפשר היה לשמוע את הריטון המתנגן של אחוות חלומן. בדמות העור המעובד היטב, הנושא ריח קל של חלדים, של רצה וריחות ייחום ליליים, יכול היה להאריך ימים. אולם גם כך לא החזיק מעמד זמן רב.

פעם אחת חזרה אמי מן העיר בהבעת תימהון: רָאָה, יוסף—אמרה—איזה מקרה. תפסתי אותו על המדרגות כשהוא מנתר מאחת לשניה. והסירה את המטפחת מעל משהו שהחזיקה בצלחת. הכרתיו מיד. אי־אפשר היה שלא להכירו, כה רב היה הדמיון, אף שעתה היה סרטן או עקרב מגודל. אישרנו זאת במבט עינינו, נדהמים עד למעמקי נפשנו מבהירות הדמיון הזה, שחרף תמורות ומיטאמורפוזות כאלו, נכפה עלינו בכוח שאין לדחותו.—האם הוא חי?—שאלתי.—מובן־מאליו, בקושי אני יכולה להחזיק בו.— אמרה אמי—האם עלי להניחו על הרצפה?—היא העמידה את הצלחת על הארץ,

ורכונים מעליו סקרנוהו עתה לפרטיו. היה מניע קלות ברגליו המרובות, המעוקר-מות—שקוע ביניהן. מלקחיו המורמים קימעה ושפמותיו היו כמקשיבים. הטיתי את הקערה ואבא ירד על הרצפה בזהירות, בהיסוס־מה, ואך חש בקרקע השטוחה תחתיו פתח פתאום במרוצה בהמון רגליו, מקשקש בעצמות הקשות של פרוקי־הרגליים. חסמתי את דרכו. מהסס נגע בשפמיו הנעים במכשול ואחר הגביה את מלקחיו ופנה הצדה. הנחנו לו לרוץ בכיוון שבחר בו. בצד הזה לא עמדו רהיטים שיכלו לשמש לו מסתור. ובמרוצה זו של גלי־רטט ברגליו המרובות הגיע לקיר, ובטרם נספיק להת־אושש עלה בו בכל צבא גפיו בקלות, בלי התעכב. נרעדתי מתוך סלידה אינסטינק־טיבית, עוקב אחר טיול הפרקים הנע בהמולה על־פני טפיטים של נייר. בינתיים הגיע אבי לארון־קיר קטן, רגע נכסף על שפתו, כשהוא בודק במלקחיו את המישור שבפנים, ואחר הזדחל כולו פנימה.

אבי היה כמתודע מחדש אל הדירה מנקודת־ראותו של סרטן. בחן חפצים, אולי בחושי־הריח שלו, כי על אף בחינה מדוקדקת לא הצלחתי להבחין אצלו באבר־ראייה כלשהו. נדמה שהיה תוהה על הדברים אשר פגש בדרכו, נעצר לידם, נוגע בהם קלות בשפמו המתנועע ואפילו לופתם במלקחיו כמו לבדיקה, מתודע אליהם ורק אחרי רגע ניתק מעליהם ורץ הלאה. כשהוא גורר אחריו את זנבו המורם קימעה מעל הרצפה. בדומה לזה, נהג בפירווי לחם ובשר שהשלכנו לו על הרצפה בתקוה שיאכלם. היה ממשש אותם בחפזה ורץ הלאה, בלי לשער כי עצמים אלה ניתנים למאכל.

למראה סויריו העקשניים והסבלניים בתחום החדר, אפשר היה לחשוב שהוא מחפש משהו. לרגעים רץ לפינת המטבח, אל מתחת לחבית המים הדולפת, ובהגיעו לשולחית נדמה שהיה שותה. פעמים התגלגל ובילה אי־שם ימים שלמים. הסתדר יפה בלי מזון ולא השגחנו שנגרע משהו מחיותו. במשך היום היינו מתהלכים ברגשות סלידה מעורבים בבושת־פנים בשל החשש הפמוס שהוא עלול לבקרנו בלילה במיטה. אבל דבר זה לא קרה מעולם, אף כי במשך היום היה משוטט על־פני כל הרהיטים ובייחוד אהב לשהות בריוח שבין הארונות והקיר.

עם זאת הבחנו אצלו בסימני תבונה מסוימים ואפילו בשובבות קונדסית. מעולם, למשל, לא פסח אבא על שעת הארוחה והיה מופיע בחדר־האוכל, הגם שחלקו בסעודה היה אפלטוני בלבד. ואם במקרה היתה דלת חדר־האוכל סגורה בשעת הצהריים, כשנמצא אבי בחדר הסמוך, היה מתחיל לרוץ רצוא־שוב לאורך הסדק, נובר־חרוק מתחת לדלת, עד שפתחו לו. במאוחר יותר למד לדחוק בסדק הזה את מלקחיו ואת רגליו, ובעזרת תנודות־גוף מאומצות מעט היה מצליח להידחק בצדו תחת הדלת ולהיכנס לחדר. נדמה שהיה שמח על כך. נדם אז מתחת לשולחן, שכב שם בשקט, ורק בזנבו היה מנענע בקצב של הלמות הדופק. לא ידענו לנחש את פשר הנענוע הקצוב של הזנב המבריק. היה כאן משהו אירוני, מגונה ומרושע, ובתוך כך, כמו מביע סיפוק של איזה תאנה שפלה. נמרוד, כלבנו, היה ניגש אליו אט ובהיסוס, מרחרחו בזהירות, מתעטש ומתרחק באדישות בלי לגבש עמדה ברורה.

ההתמוטטות בביתנו היתה מרחיבה תחומיה. גִּנְיָה היתה ישנה ימים על ימים. גופה התמיר נע חסר־שדרה בנשימתה העמוקה. לעתים קרובות מצאנו במרק סלילים של חוטי־תפירה, שהכניסתם יחד עם הירקות ברישול ובפיזור־נפש מזור. החנות היתה פתוחה יומם ולילה ברציפות. המכירה שמאחרי הסורג המורד־למחצה היתה מתנהלת לה יום־יום בדרכה הסבוכה תוך כדי שידולים והתמקחויות. נוסף לכל הגיע הדוד קארול.

בהופיעו היה דיפאון מזור נסוך עליו והוא מיעט בדיבורו. באנחה הודיע כי לאחר נסיונותיו העגומים האחרונים החליט לשנות את אורח־חיינו ולהתרכז בלימוד לשונות. לא היה יוצא את הבית, הסתגר בחדר האחרון, שגִּנְיָה סילקה מתוכו את כל המרבדים והשטיחים, מתנפרת לאורח החדש. הדוד קארול שקע בחקירת לוחות־מחירים ישנים. פעמים אחדות ניסה לדרוך ברישעותו על זנבו של אבי. בצעקות ובבהלה אסרנו עליו זאת. היה מחייך לנפשו ברישעות, מפקפק עדיין, שעה שאבי, בלי תת דעתו על עוצם הסכנה, היה נעצר ובודק בתשומת־לב כתמים ברצפה.

מהיר וזריז היה אבא כל עוד עמד על רגליו, אלא שבהיותו הפוך על גבו נעשה חסר־ישע לגמרי, כמוהו ככל עוטי־השריון. מדכדך ועצוב היה מראהו כשהוא מנפנף בייאוש ברגליו, סובב אינ־אונים סביב עצמו. אי־אפשר היה שלא לחוש אי־נעימות למראה המנגנון האנאטומי הברור מדי, המופגן ללא בושה כמעט. כמו חשוף מצד בטנו הפרוקה והערומה. ברגעים כאלה כמעט היה הדוד קארול קופץ לדרוך עליו. אצים היינו להצילו ומושיטים לאבא משהו שבו היה נאחו בעווית במלקחיו וחוזר בזריזות אל מצבו הרגיל, ומיד היה פותח בריצת־הקפות, מפגין פניות חדשות בכפל־מהירות, כמבקש למחות את זכר נפילתו המבישה.

בצער עלי להתגבר על עצמי כדי להיות נאמן לאמת ולספר עובדה בלתי־נתפסת, אשר לממשותה נרעדת ישותי כולה. עד היום אינני מסוגל לקלוט כי היינו הגורמים המודעים של עובדה זו במלואה. מנקודת־ראות זו לובש המאורע אופי גורלי מיוחד־במינו. הגורליות אינה עוקפת את תודעתנו ואת רצוננו אלא קובעת אותם במיכניזם שלה עצמה, עד שאנחנו מסוגלים להניח או להרשות לדברים להתרחש כמתוך שינה ליתארגית, דברים שבתנאים רגילים היינו נרתעים מפניהם.

מוזעזע הייתי בתום המעשה, כאשר שאלתי את אמי בייאוש:—איך יכולת לעשות זאת! לו לפחות היתה גנייה עושה, אבל את במרידיך...—בכתה אמי, פוכרת ידיה, בלי שתוכל לענות. וכי האמינה שכך ייטב לאבי, כלום ראתה במעשה זה מוצא יחיד למצבו חסר־התקוה, או אולי פעלה סתם מתוך קלות־ראש והיסח־דעת שאין להבי־נם?... הגורל מוצא לו אלף תחבולות כאשר מדובר בעקיפת רצונו הסתום. רפיון־מוחים רגעי, פעוט, שניות של עירורן או הזנחה, דיים להבריח את המעשה מבין סקילא וכאריבדיס של החלטותינו. אחר־כך, אַקְס־פּוֹסֵט, אפשר לבאר ולהסביר את הסיבות, לחקור את המניעים—העובדה בעינה עומדת בבחינת מעשה שאין להשיבו, פסק־דין לעולם־ועד.

התפכחנו והתנערנו מן העירורן רק כאשר הוקרב אבי בתוך קערה. שכב בצלחת, גדול

ונפוח מן הבישול, מיקפא חיור-אפור. דמומים כדגים ישבנו. רק הדוד קארול שלח מזלגו אל הקערה, אך נעצר בהיסוס במחצית הדרך, כשהוא מציץ בנו משתאה. אמא צייתה להציג את הקערה בטרקלין. שם שכב על השולחן המכוסה מפת-קטיפה, ליד אלבומי-התצלומים ותיבת-הסיגריות המנגנת, דומם שכב ואנו היינו פוסחים עליו. אך לא כאן צריכים היו להסתיים נדודיו הארציים של אבי, וההמשך, הארכת הסיפור, דומה אף אל מעבר גבולות המותר—היא־היא הנקודה הכאובה ביותר. מדוע לא ויתר לבסוף, מדוע לא הכיר במפלתו שעה שבאמת כבר היו לו כל הטעמים להיכנע והגורל לא יכול להוסיף ולהתאנות לו? לאחר שכמה שבועות שכב אין־ניע, התגבש אי־כה וכמו שב אט־אט אל עצמו. בוקר אחד מצאנו את הקערה ריקה, רק רגל אחת היתה מונחת בשוליה, שמוטה על מיקפא מיץ־העגבניות ועל הקריש הדרוס עקבות מנוסתו. מבושל, משיל רגליו בדרך, נגרר בכוחותיו האחרונים הלאה, הלוך ונדוד ללא בית, ומעולם לא שבנו לראותו.

(תרגום: אורי אורלב)